

LAICII CREDINCIOȘI ȘI ROLUL LOR ÎN PROPOVĂDUIREA ȘI ÎNVĂȚAREA DREPTEI CREDINȚE

Pr. Lect. Dr. Dumitru-Dănuț POPOVICI

De două mii de ani, printre cei care și-au înscris numele în pantheonul contribuției la istoria culturii și civilizației omenirii în diferite domenii de activitate, se numără și laicii credincioși sau mireni creștini. Aportul lor în aria culturală n-a ocolit nici domeniul teologic, inclusiv cel catehetic-omiletic, în care au ilustrat nume de referință ale culturii teologice creștine.

Mireni sau laici sunt unul din elementele constitutive ale Bisericii, alături de cler și monahi. Al treilea element – monahii – au devenit stare constitutivă a Bisericii de-abia în a doua jumătate a secolului al V-lea. În temeiul canonului 4 al Sinodului IV ecumenic (Calcedon, 451), monahii au devenit, într-adevăr, cel de-al treilea element constitutiv al Bisericii¹.

Prin laici se înțelege *totalitatea credincioșilor creștini membri ai Bisericii, care nu au starea preoțească în nici una din treptele sale și nici calitatea de slujitori inferiori ai Bisericii instituți prin hirotessie sau prin alt mod*². Prin urmare, este vorba de creștinii care nu fac parte din nici o stare clericală. În virtutea Tainei Botezului, ei au devenit *preoție împărătească și neam ales* (I Petru II, 9), de unde și posibilitatea ca ei să mărturisească credința în Hristos, nu doar în *viul vieții*, ci și prin cuvântări de învățatură, rostite însă cu binecuvântarea ierarhiei bisericești.

În limba română, pentru a-i desemna pe mireni, sunt folosiți în egală măsură doi termeni: pe de o parte este folosit termenul grecesc λαϊκόσ, care îi desemnează atât pe cei care sunt credincioși și

¹ Nicolae V. Dură, *Monahii, al treilea element constitutiv al Bisericii. Norme și rânduieli canonice privind organizarea și disciplina vieții monahale*, în B.O.R., CXXII (2003), nr. 7-12, p. 469.

² Ioan N. Floca, *Drept canonic ortodox, legislație și administrație bisericească*, vol. I, Ed. Institutului Biblic, București, 1990, p. 245.

care nu fac parte din ierarhie, cât și tot ceea ce nu este bisericesc, adică profan, iar pe de altă parte, se folosește termenul de origine slavă „mirean”, care-i desemnează pe credincioșii care nu aparțin clerului și pe toți ceilalți membri ai Bisericii³.

De aceea, ca mădulare ale Trupului lui Hristos, Biserica, mireniile au un rol la fel de important ca și membrii clerului prin participarea activă la viața Bisericii⁴. Mai mult decât atât, și ei devin responsabili de „soarta” Bisericii (I Corinteni III, 9,16-17), deoarece toate mădulele Bisericii sunt chemate să lucreze împreună în Biserică, contribuind astfel la zidirea duhovnicească a Trupului lui Hristos⁵.

Asemănând membrii Bisericii cu corpul omenesc și mădulele acestuia, Apostolul Pavel subliniază legătura organică dintre stările care intră în alcătuirea Bisericii, dar și interdependența funcțională în care ele se găsesc în calitate de părți ale unui și aceluiși întreg⁶, fapt care nu exclude îndatoririle și drepturile specifice ale fiecărei stări.

³ Nicolae V. Dură, *Îndatorirea credincioșilor privind viața creștină în lumina Sfințelor canoane*, în *A.B.*, XLIII (1993), nr. 10-12, pp. 18-26.

⁴ În iconomia mântuirii, vocația învățătoarească constituie una din structurile esențiale ale Bisericii. Încă de la începutul Bisericii, responsabilitatea misiunii ei a căzut atât în seama clericilor cât și a mirenilor. Răspunderea fiecăruia este însă în funcție de puterea și darul primit, căci cu măsura cu care ni s-a dat, cu aceea ni se și cere. Potrivit cuvintelor Mântuitorului Hristos: „*Oricine va mărturisii pentru Mine înaintea oamenilor, mărturisii-voi și Eu pentru el înaintea Tatălui Meu, Care este în ceruri. Iar de cel ce se va lepăda de Mine înaintea oamenilor și Eu Mă voi lepăda de el înaintea Tatălui Meu Care este în ceruri*” (Matei X, 32-33), toți credincioșii sunt chemați să-L mărturisească pe Dumnezeu înaintea oamenilor, ca să se mântuiască. Este o datorie a fiecărui creștin ortodox de a-și cunoaște bine credința pe care o trăiește și de a da lămuriri asupra ei, atunci când este întrebat (cf. I Petru 3, 15). O dreaptă trăire se fundamentează și izvorăște dintr-o dreaptă credință. De altfel, fiecare creștin este slujitor al Cuvântului și ca atare, are o anumită responsabilitate față de cuvintele pe care le folosește și le rostește în timpul vieții sale, în trecerea sa prin timp. Există așadar o anumită responsabilitate a fiecăruia dintre creștini față de cuvinte, pentru că orice cuvânt al creștinului se rostește în relație cu Dumnezeu-Cuvântul. Acesta este motivul teologic pentru mărturisirea drepte credințe a fiecărui laic credincios..

⁵ Vasile Gordon, *Pot laicii să predice în Biserică? Studiu omiletic-canonice*, în vol. *Studia historica et theologica*, București, 2003, pp. 553-608; Nicolae V. Dură, *Obligațiile creștinilor privind viața lor creștină, în lumina Sfințelor canoane*, în *Îndrumător bisericesc*, Galați, 1988, nr. 4, pp. 94-110; Liviu Stan, *Mireniile în Biserică*, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1939; Idem, *Elementul laic în Biserică Ortodoxă*, în *M.M.S.*, XXXVIII (1962), nr. 1-2; Idem, *Poziția laicilor în Biserică Ortodoxă*, în *S.T.*, anul XX (1968), nr. 3-4.

⁶ Idem, *Elementul laic...*, p. 9.

După învățătura canonică a Bisericii, deplinătatea puterii harice o deține episcopul în baza succesiunii apostolice. Mirenii se bucură de exercitarea acesteia doar prin participare. De altfel, dreptul de a învăța în Biserică aparține doar episcopului, în virtutea succesiunii sale apostolice. De aici și obligativitatea celorlalți clerici și a mirenilor de a primi binecuvântarea să exercite această putere – pe măsura statutului lor canonic – de la episcop, care, în virtutea mandatului divin primit prin Sfinții Apostoli, are îndreptățirea de a instrui și învăța turma sa cuvântătoare.

Mirenii pot colabora cu cei din tagma clericală și la buna desfășurare a lucrării învățătorești, în funcție de pregătirea și rolul pe care îl au în familie și societate. De aceea, în Enciclica Patriarhilor Ortodocși de la 1848, se precizează că *întregul trup al Bisericii, adică laicii împreună cu clerul, iar nu numai vreunul din aceste două elemente, au moștenit, păstrează și transmit învățătura Mântuitorului Hristos⁷. În aceeași Enciclică se mai arată că la noi, nici patriarhii, nici sinoadele nu pot introduce vreodată noi doctrine, căci păstrătorul credinței este trupul Bisericii, adică poporul (laos) întreg⁸. Cu alte cuvinte, și laicii sunt moștenitori ai credinței apostolice, pe care trebuie să o păstreze și să o transmită din generație în generație, în conformitate cu cele învățate de Mântuitorul Iisus Hristos și mărturisite de ucenicii Săi.*

Activitatea învățătorească are în vedere trei aspecte: primul aspect se referă la păstrarea, precizarea și aprofundarea conținutului; al doilea, la difuzarea lui, al treilea are în vedere apărarea sau protejarea acestuia în fața atacurilor eretice⁹. Dacă episcopii proclamă învățătura de credință, în calitatea lor de capi ai Bisericilor locale sau păstori ai lor, poporul în întregime sa este considerat păstrătorul credinței.¹⁰ Deși în zilele noastre mulți dintre laici au pregătirea necesară pentru a predica Evanghelia, în diverse medii, fiecare creștin prin Botez este obligat să-și păstreze credința, mărturisind-o și apărând-o atunci când este cazul.¹¹ De aceea, Sfântul Apostol Pavel

⁷ Idem, *Poziția laicilor...*, p. 197.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Idem, *Mirenii...*, p. 45.

¹⁰ Propovăduirea adevărului nu este același lucru cu păstrarea lui. Poporul lui Dumnezeu în întregime este păstrătorul adevărului, în timp ce vocația episcopului este de a-l proclama. (Vezi, Timothy Ware, *The orthodox church*, Penguin Books, 1980, p. 225).

¹¹ Liviu Stan, *op. cit.*, p. 64.

îi consideră pe laici *stâlpi* ai credinței și împreună lucrători în Biserică cu toți slujitorii ei (I Timotei 3,15), iar Sfântul Apostol Petru, *rod ales, preoție împărătească, neam sfânt, ca să vestiți bunătățile Celui ce v-a chemat pe voi din întuneric la luminata Sa lumină* (I Petru II,9). Prin urmare, laicii trebuie să fie – după cuvântul corifeilor Apostolilor – împreună lucrători și binevestitori ai luminii evanghelice, ceea ce presupune atât cunoștințe scripturistice și teologice temeinice, cât și o slujire a *Cuvântului Vieții* care să nu cunoască limite.

Dacă ținem seama de faptul că, în Biserica primului mileniu, unii dintre mireni au participat cu succes la slujirea învățătorească a Bisericii, printre care amintim didascalii, iar mai apoi cateheții, nu putem vorbi de o îndatorire și o activitate exclusivă a ierarhiei în ceea ce privește puterea de a învăța, deși legislația canonică prevede aceasta ca fiind una dintre datoriile primordiale ale clericilor (can. 36, 39, 58 apost.; 19, 20, 33 Trulan; 2, 10 VII ec.; 12, 19, 46 Laod.; 123 Cart.; 3, 11 Sard.; etc.). Această slujire învățătorească a fost însă trecută cu vremea doar pe seama slujitorilor hirotoniți și datorită faptului că mulți păgâni trecuți la creștinism au rămas înfeudați gândirii și culturii mediului lor, așa încât cuvântul Scripturii a fost explicat doar prin mijloacele oferite de retorică și filozofie. Această trecere a fost însă determinată și de faptul că mulți ereziarhi și schismatici au provenit și dintre mireni, care s-au înstrăinat și rătăcit de Biserică și din cauza faptului că n-au interpretat cuvântul Scripturii în lumina și duhul Tradiției apostolice și patristice, ci doar prin propria lor posibilitate de înțelegere a mesajului evanghelic.

În viața creștinilor, din Biserica primară, mărturisirea credinței făcea parte din datoriile de suflet, pe care nu pregetau să o îndeplinească toți membrii ei. Un exemplu elocvent în acest sens sunt Aquila și Priscila (Romani XVI, 3), care au predicat ca laici la Efes, precum și predicatorii laici din Tesalonic, care au vestit cuvântul lui Dumnezeu în Ahaia și Macedonia (I Tesaloniceni I, 7-8).

Prin întreaga lor activitate de propovăduire, mireni au devenit misionari, vestind cuvântul Evangheliei ori de câte ori aveau ocazia, dar și ca persoane special autorizate pentru acest lucru. În acest sens, avem exemplul cateheților care îi instruiă pe catehumeni (can. 78 Trulan; 26, 46 Laod.; etc.), al didascalilor, al apostolilor, al învățătorilor etc.¹².

¹² Vezi, Vasile Gordon, *Op.cit.*, pp. 553-608.

Deși primul dintre aspectele poruncii primite de la Mântuitorul de către Apostoli a fost acela de a învăța, totuși în perioada primului mileniu această funcție a fost exercitată deopotrivă de către laici și clerici, aceștia din urmă având de îndeplinit două dintre funcțiile specifice care nu puteau fi încredințate mirenilor, indiferent de pregătirea intelectuală sau ținuta morală, deoarece este vorba despre puteri izvorâte din Taina Hirotoniei. Acestea se referă la activitatea sacerdotală și jurisdicțională, fapt care l-a determinat pe teologul român Teodor M. Popescu să afirme că, în ceea ce privește clerul, acesta *nu avea nici prerogativa exclusivă a predicii, nici cel puțin un privilegiu al ei, deosebitor de laici, întrucât funcțiunea lui principală nu era cea învățătoarească, ci cea liturgică, pastorală și administrativă*¹³. Desigur, nu este vorba de o exclusivitate a clericilor, dar nu trebuie uitat că predica – care se deosebește în conținutul ei de transmiterea eminentă a mesajului Evangheliei – a fost rostită încă din epoca apostolică în contextul Sfintei Liturghii, condusă de către episcopul locului, de unde și rostirea ei de către acesta sau de către preoții Bisericii. Laicii s-au putut bucura de acest drept doar atunci când excelau în cunoștințele scripturistice și în trăirea duhovnicească. De aceea, ei s-au putut învrednici de rostirea predicii doar cu acordul și binecuvântarea preoților Bisericii, și nu ca un drept inerent stării lor mirenești.

Un exemplu de mirean care a rostit predica zilei în cadrul Liturghiei a fost și Origen, pionierul teologiei de limbă greacă¹⁴. Origen – deși a excelat în tâlcuirea Sfintei Scripturi – a predicat în bisericile din Cezareea Palestinei și Ierusalim fără încuviințarea ierarhului locului, fapt pentru care a fost aspru muștrat de episcopul Dimitrie. Acesta se adresează printr-o scrisoare episcopilor Alexandru al Ierusalimului și Teoctist al Cezareei Palestinei, nemulțumit de faptul că Origen predicase în cadrul cultului. Spre nemulțumirea lui însă, i s-a răspuns că, dacă se găsesc laici apți pentru a învăța credința, aceștia trebuie și rugați să vorbească poporului, în sensul de a fi invitați¹⁵. În același sens, și *Constituțiile apostolice* subliniază posibilitatea mirenilor de a propovădui: *Cel care învață, chiar laic să fie, încercat în cuvânt și curat în obiceiuri, să învețe, căci toți trebuie*

¹³ Teodor M. Popescu, *Didascalii*, București, 1932, p. 9.

¹⁴ Nicolae V. Dură, *Origen, Selected Works. Part Three*, Bucharest, 1982, în *R.O.C.* XIII (1983), nr. 3, pp. 73-74; Idem, *Origen, Scrieri alese, partea a patra, Contra lui Celsus*, trad. Teodor Bodogae, în *G.B.*, XLIII (1984), nr. 7-9, pp. 677-680.

¹⁵ Teodor M. Popescu, *op. cit.*, p. 63.

să fie învățații lui Dumnezeu¹⁶. În Biserica veche, n-a fost însă suficient să fii încercat în cuvânt și curat în obiceiuri ca să înveți cuvântul lui Dumnezeu, fiindcă s-a cerut întotdeauna acordul sau binecuvântarea episcopului locului. Or, tocmai acest lucru îl confirmă și cazul lui Origen. Apoi, nu trebuie înțeles că textul Constituțiilor Apostolilor identifică predica cu învățătura. Aceasta din urmă o puteau transmite și acei *didascali* (învățători ai credinței), în timp ce predica – rostită de la amvonul altarului – era îndatorirea exclusivă a clericilor.

Pentru a se evita interpretările eronate și abuzurile în materie de predică, Biserica a impus ulterior și unele restricții, în primul rând în ceea ce privește dreptul femeii de a vorbi, căreia i se recomandă să învețe și să discute problemele legate de credință doar în cadrul intim al familiei: *Să nu se îngăduie femeilor să vorbească în timpul dumnezeieștilor liturghii, ci, după cuvântul Apostolului Pavel, să tacă, pentru că nu li s-a îngăduit lor a vorbi, – ci să se supună, precum și legea zice: „Iar de voiesc să învețe ceva, să-și întrebe acasă pe bărbații lor”* (Facerea III,16; I Corinteni XIV, 34-35) (can. 70 Trulan). Această restricție nu se referă însă la catehizarea la care putea și avea datoria să participe în cadrul familiei, ca mamă¹⁷, despre care vorbește în mod special unul dintre Părinții Bisericii, a cărui mamă a avut o influență deosebită asupra lui, ca, de altfel, și bunica și sora, toate trei recunoscute în rândul sfinților. Sfântul Vasile cel Mare acordă, într-adevăr, o atenție deosebită rolului de educator al femeii, mai ales după înființarea orfelinatelor și a celorlalte așezăminte sociale. Prin urmare, femeia n-a fost exclusă din procesul de catehizare, dar, respectându-se statutul ei, n-a primit nici îndreptățirea de a predica de la amvonul altarului, așa după cum fac multe dintre femeile pastor din bisericile protestante din zilele noastre.

Sinodul Trulan (691-692) prevede – prin canonul 64 – interdicția ca cineva dintre laici să-și aroge dreptul de a predica, cerând fiecărui membru să-și păstreze locul și rolul său în Biserică, pentru că *nu toți sunt apostoli, nu toți sunt profeți...* (I Corinteni XII, 27). Cu alte cuvinte, se reafirma statutul canonic al fiecărui membru al Bisericii. De altfel, același canon precizează foarte categoric că *nu se cuvine ca laicul să țină cuvântare sau să învețe în chip obștesc,*

¹⁶ Liviu Stan, *op. cit.*, p. 82.

¹⁷ Maica Magdalena, *Sfaturi pentru o educație ortodoxă a copiilor de azi*, Ed. Deisis, Sibiu, 2006, p. 54.

însușindu-și de aici slujba învățătoarească, ci să se supună rânduielii predanisite de către Domnul, și să deschidă urechea spre cei care au darul cuvântului de dăscălie și să învețe cele dumnezeiești de la aceștia. Căci în Biserica cea una, osebite mădulare a făcut Dumnezeu, după cuvântul Apostolului Iar de s-ar prinde cineva atingând (călcând) canonul de față, să se afurisească pe 40 de zile (can. 64 Trulan)¹⁸. Se interzice astfel laicilor nu numai să predice de la amvon, dar și să-și revendice slujba învățătoarească, care rămâne îndatorirea prin excelență a clericilor.

Reținem, așadar, că acest canon Trulan (64) oprește ca laicul să-și aroge, cu de la sine putere, dreptul de a predica. Dar, aplicând principiul iconomiei, Biserica le-a îngăduit și laicilor cu o pregătire corespunzătoare să participe la activitatea sa învățătoarească, cu condiția ca aceștia să aibă binecuvântare de la episcopul locului sau de la preotul paroh. În spiritul acestei interpretări au pledat majoritatea canoniștilor ortodocși din trecut și din vremea noastră, printre care la loc de cinste se numără eruditul canonist român Liviu Stan, care, în excepționala sa lucrare de doctorat *Mirenii în Biserică*¹⁹, învederează această realitate.

Firește, din textul canoanelor sinodului Trulan nu trebuie să înțelegem că Părinții Bisericii ecumenice au interzis laicilor să participe la activitatea învățătoarească, ci doar au stabilit rânduiala canonică potrivit căreia aceștia să o facă cu permisiunea ierarhilor, care au primit prin Taina Hirotoniei puterea de a învăța²⁰, mirenii fiind doar colaboratorii acestora. De asemenea, trebuie precizat că interdicția a fost stabilită pentru a se evita abuzurile din partea laicilor, care treceau cu vederea faptul că prerogativa învățării aparține prin excelență clerului de instituire divină.

Limitarea dreptului laicilor de a predica n-a fost determinată de incompatibilitatea stării de laic cu dreptul de a învăța²¹, ci pentru păstrarea rânduielii apostolice, potrivit căreia nu toți membrii Bisericii sunt hărăziți tâlcuirii cuvântului Scripturii (cf. I Cor. XII, 4), adică al predicii zilei liturgice.

Misiunea creștină nu este limitată de dreptul ierarhiei de a învăța, fiindcă fiecare creștin este chemat să mărturisească prin viața sa

¹⁸ Ioan N. Floca, *op. cit.*, vol. II, p. 22.

¹⁹ Liviu Stan, *op. cit.*, pp. 64-108.

²⁰ Ioan N. Floca, *op. cit.*, vol. II, p. 22.

²¹ Serghei Bulgakov, *Orthodoxia*, trad. de Nicolae Grosu, Ed. Paideia, București, 1994, p. 56.

pe Hristos. De aceea, trebuie reținut și faptul că, *dacă laicii nu au dreptul să predice în timpul slujbelor, ei nu sunt lipsiți de dreptul de a predica în biserică, în afară de slujbe, și cu atât mai mult ei pot să predice în afară de biserică*²². Într-adevăr, *ei sunt chemați să predice nu numai în Biserică – nu însă în cadrul Sfintei Liturghii – ci și în afară de tinda ei, fiindcă propovăduirea și mărturisirea dreptei credințe este obligația fiecărui creștin*.²³ Această propovăduire și mărturisire, publică, nu trebuie însă înțeleasă ca o predică liturgică, pe care sunt îndreptățiți să o rostească numai slujitorii altarului.

În cuvântul lor omiletic, predicatorii de astăzi trebuie să se înscrie în gândirea teologică a Sfinților Părinți. De asemenea, discursul lor trebuie să fie actualizat și exprimat în spiritul culturii epocii lor, fără însă ca prin aceasta să afecteze interpretarea pe care aceștia au dat-o Sfintei Scripturi.

S-a spus că teologii – predicatori, care au strălucit prin viața și învățătura lor, sunt din același *neam* cu Sfinții Părinți²⁴. De aceea, predicatorul teolog trebuie să dovedească nu numai profunde cunoștințe teologice, ci și o trăire aidoma marilor Părinți ai Bisericii ecumenice²⁵, Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Ioan Damaschin etc.

Calitățile necesare clericilor pentru propovăduire se impun și mirenilor, deoarece rolul lor este vestirea Tainei credinței, punând

²² *Ibidem*, p. 55.

²³ O formă de propovăduire și de mărturisire a dreptei credințe astăzi o reprezintă pelerinajul. Acesta este un extraordinar prilej de împropătare a vieții spirituale și de întărire a dreptei credințe. Laicii pelerini duc cu ei în parohiile lor, în societate, bogățiile nevăzute, duhovnicești, pe care le-au acumulat în urma pelerinajului. Astfel, pelerinii, purtători și martori „Duhului lui Hristos” în lume, devin misionari fără să fi pretins aceasta. Pelerinii duc cu ei în lume ce au primit din întâlnirea cu locurile sfinte, cu sfinții pe care îi venerază și cu ceea ce au învățat de la alți propovăduitori și mărturisitori ai dreptei credințe. Catehezele populare făcute cu prilejul pelerinajului privind viața sfinților și lucrarea lui Dumnezeu în viața oamenilor sunt de mare importanță. Rugăciunile pentru bolnavi (Sfântul Maslu), sfințirea apei, mărturisirea păcatelor și reconcilierea, rugăciunile și priveghierile de noapte, cântările și rugăciunile în grup pe drum spre locurile sfinte și spre casă, cărțile și pliantele, icoanele, obiectele religioase-suvenire, procesiunile și ceremoniile liturgice în aer liber – toate acestea fac din pelerinaj o lucrare misionară și fac din laicii credincioși propovăduitori zeloși ai dreptei credințe.

²⁴ Placide Deseille, *Nostalgia ortodoxiei*, trad. Dora Mezdrea, Ed. Anastasia, București, 1995, p. 61.

²⁵ Vocația de teolog impune anumite exigențe. Pe lângă studiul său temeinic și aprofundat, căruia i se consacră în totalitate, teologul trebuie să practice și o asceză creștină autentică.

astfel în valoare și semnificațiile ascunse ale teologiei²⁶. Spre deosebire de filosof, sociolog sau istoric, teologul mirean nu expune învățături în istoricul gândirii lor și nici evenimente din viața Bisericii prin dimensiunea istorico-culturală reflectate în latura lor socială, ci dogmele dreptei credințe, tezaurul credinței însuflețit de Cuvântul lui Dumnezeu prezent în lume (Matei XXVIII, 20). De aceea, el trebuie să stăpânească bine dogmele dreptei credințe, pe care trebuie să o propovăduiască în duhul Bisericii ecumenice.

Teologul însuși cunoaște aceste adevăruri de credință prin însușirea și trăirea învățaturii pe care o mărturisește, prin instruirea și educarea religioasă făcută de la catedră ca profesor de Religie, activitate care a fost întotdeauna valorificată și susținută de Biserică, întâi prin școlile catehetice, iar astăzi prin învățământul religios instituționalizat.

Printr-o programă religioasă sistematică, se urmărește, întâi de toate, formarea în rândul tinerilor a unei conduite religios-morale, dar și o anumită identitate culturală.

Un profesor teolog vine în fața tinerilor, elevi sau studenți, nu doar cu materia studiată, ci și cu puternice argumente care să-i determine pe cei în cauză să o accepte. Așadar, în astfel de situații, cuvântul lui Dumnezeu trebuie actualizat nu doar sub aspect moral, ci se cere integrat social și istoric într-o unitate culturală prin care tinerii să se definească și să se identifice ca și creștini adevărați.

Identitatea lor cultural-religioasă trebuie să se manifeste întâi prin modul de viață, adică trăirea duhovnicească în conformitate cu adevărurile de credință, și mai apoi ca cetățeni de nădejde ai țării și profesioniști desăvârșiți.

Cizelarea și formarea caracterului religios pe care trebuie să o facă profesorul de Religie nu este deloc inferioară celei a ierarhilor Bisericii, căci profesorii trebuie să aibă capacitatea de a iniția și de a spori continuu educația religioasă²⁷. De asemenea, să nu uităm că unii teologi mireni au rolul de a forma și pe viitorii membri ai clerului, fapt pentru care nu putem marginaliza această categorie de membri ai Bisericii din actul de propovăduire a dreptei credințe.

Procesul de instruire religioasă se realizează în două forme: una instituționalizată, prin profesorii de religie, și a doua, care se

²⁶ Placide Deseille, *op. cit.*, p. 67.

²⁷ Constantin Cucoș, *Educația religioasă. Repere teoretice și metodice*, Ed. Polirom, Iași, 1999, p.15.

realizează în cadrul familiei, de către membrii ei autoritari: bunici și părinți²⁸. Or, mirenii, și prin acest proces de instrucție religioasă, pot să propovăduiască și să mărturisească dreapta credință. De altfel, mirenii au o datorie sacră de a instrui în credință propria familie²⁹. Ea este instituția de bază pe care se formează societatea și în urma căreia, prin comuniune, se integrează în Biserică. Părinții se fac responsabili de cunoașterea dreptei credințe de către copiii lor³⁰, cultivând în ei primele virtuți, precum evlavia, ascultarea, dreptatea, rușinea și bunul simț. Acestea constituie baza pe care va crește în sufletul copilului credința³¹. Copiii trebuie să intre în școală cu aceste deprinderi și valori creștine. Mulți părinți fac marea greșală de a aștepta ca odraslele să le fie educate exclusiv de instituțiile școlare, neglijând rolul familiei în educația morală a propriilor copii.

Adeseori, tinerii sunt acuzați de proastă educație, de lipsa bunului simț, de respect față de generațiile anterioare și, nu în ultimul rând, de lipsa fricii de Dumnezeu. Dar de această situație sunt responsabili și părinții. Conștient de această realitate, un ierarh ortodox din secolul al XIX-lea, Vladimir al Kievului, spunea: *părinții sunt cei mai vinovați de faptul că odraslele lor sunt rău educate*³².

Întrucât părinții sunt în mod incontestabil mării dascăli ai familiei lor, ei se fac responsabili înaintea lui Dumnezeu și de sufletele copiilor încredințați spre educare și creștere³³. Din păcate, astăzi rolul de învățător și educator al copiilor este destul de neglijat de către părinți, iar atunci când trebuie să culegă roadele educației caută cauzele în factori exteriori, sustrăgându-se de la responsabilitatea pe care o au în calitate de părinți. Cele mai invocate cauze sunt fie că

²⁸ Familia creștină este numită de Sfinții Părinți *ecclesia domestica*, adică biserica de acasă. Creștinul trebuie să intensifice viața spirituală în cadrul familiei. Cei care nu au o viață spirituală entuziastă pot adesea să fie inspirați de familiile practice care trăiesc profund dreapta credință.

²⁹ Vasile Axinia, *Dispoziții canonice ale Sfântului Vasile cel Mare privind femeia creștină*, în *G.B.*, XXXVIII (1979), nr. 7-8, p. 729.

³⁰ Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1997, p. 206.

³¹ Sfântul Vladimir, mitropolitul Kievului, *Despre educație*, Ed. Sofia, București, 2004, pp. 79-87; Vezi și Vasile Citirigă, *Preoția credincioșilor în Biserică și în societate*, Ed. Ex Ponto, 2004, p. 187.

³² Sfântul Vladimir, *op. cit.*, p. 55.

³³ Vasile Axinia, *op. cit.*, p. 731.

școala, prin învățătorii ei, în special cei de religie, nu-și fac datoria, fie că odrasla lor este din fire rea³⁴.

Să nu uităm însă că există părinți care refuză să coopereze cu profesorii copiilor lor. Și mai rău este atunci când aceștia sunt desconsiderați de părinți chiar de față cu copiii. Pentru celălalt motiv invocat adesea de părinți răspunsul este și mai clar: *...de unde răul cu care apar pe lume acești copii? Mulți dintre ei îl moștenesc, fără îndoială, chiar de la tații și mamele lor; ei îl sug, ca să zic așa, odată cu laptele mamei. Și atunci, sunt părinții nevinovați în atare caz?*³⁵. Toate motivele expuse nu fac decât să arate inconștiența părinților iresponsabili, ignorând faptul că Biserica are nevoie de mădulare vii și sănătoase, lucrătoare și dinamice în scopul desăvârșirii.

Mirenii trebuie să privească în profunzime aspectele vieții prin prisma poruncilor divine, deoarece *Dumnezeu S-a făcut Om pentru ca omul să devină Dumnezeu*, cum ne învață Sfinții Părinți. În acest sens se poate observa și o legătură adâncă între planul lui Dumnezeu și misiunea de educare a părinților³⁶.

Din păcate, societatea contemporană se confruntă cu o reală problemă, aceea a pluralismului religios în cadrul aceleiași familii. Chiar dacă ambii părinți sunt creștini ortodocși, copilul, la un moment dat, este atras de către un sistem religios străin³⁷, care îl fascinează și-l determină să se reorienteze. Dacă sunt atașați de valorile credinței creștine, părinții aflați în astfel de situații trăiesc adevărate drame și constată că este destul de târziu să îndrepte situația. În acest moment se vede că au neglijat educația religioasă a propriului copil, se vede că nu și-au luat în serios rolul de primi dascăli și au considerat că societatea, prin instituțiile și influențele ei, îl vor educa. Din nefericire, influența societății asupra unei persoane instabile religios, vulnerabile, fără o bază solidă, sănătoasă, nu este tocmai favorabilă.

³⁴ Există și multe cazuri, când, copiii care au învățat religia în școlile publice devin mici misionari în familiile lor. Dumnezeu lucrează într-un mod surprinzător, neașteptat prin ei. Părinții sunt uneori puțin jenați și aruncă o privire în manualele de religie ale copiilor. Iar copiii devin astfel dascălii propriilor lor părinți.

³⁵ Sfântul Vladimir, mitropolitul Kievului, *op. cit.*, p. 59.

³⁶ Maica Magdalena, *op. cit.*, p. 10.

³⁷ Flavio Pajer, *Educazione religiosa in un mondo pluralistico*, în *Dialog teologic*, 1999, nr. 4, p. 215.

Aceasta poate conduce și la dezechilibre de ordin comportamental, urmările unei insuficiente educații religioase fiind dintre cele mai nebănuite³⁸.

De aceea, în procesul educației copiilor, legătura cu Biserica trebuie să fie foarte bine consolidată, deoarece mântuirea nu se realizează în afara ei. Îndrumările religioase primite la școală și în familie își găsesc sprijinul real în Biserică. Învățăturile de credință primite prin predica preotului trebuie explicate copiilor acasă și aplicate împreună cu părinții sau bunicii. Membrii adulți ai familiei au în cadrul acesteia rolul pe care îl aveau odinioară cateheții, care îi instruiău pe catehumeni și-i pregăteau pentru botez (can. 78 Trulan; 26, 46 Laod.). De aceea, pentru o bună reușită a educației religioase se impune și o atmosferă de iubire manifestată prin rugăciune³⁹, care să determine însușirea practică a valorilor propovăduite.

Cele două elemente, dragostea și rugăciunea, sunt ingredientele necesare în formarea virtuților creștine amintite mai sus. În Biserica primară, părinții dobândeau cunoștințe, se instruiău în credință și valorificau aceste adevăruri în copiii lor, învățătura de credință reprezentând cea mai de preț moștenire pentru urmași⁴⁰.

Părinții au sarcina de a-și integra copiii în Biserică prin participarea la sfintele slujbe și împărțășirea lor cu Sfintele Taine, condiție obligatorie în realizarea instruirii religios-morale. Or, prin această instrucție religioasă a copiilor lor, mireni conlucrează cu harul dumnezeiesc în opera mântuitoare adusă în lume de Fiul întrupat.

Ceea ce se cere de la laici este să-L propovăduiască pe Hristos în primul rând prin propria viață, prin propria conduită morală. Cele două mijloace, teoretic și practic, sunt elemente ale educației creștine, în urma căreia se formează și personalitatea copiilor.

Sfântul Ioan Gură de Aur îndeamnă părinții să crească *atleți pentru Hristos* și să-i învețe evlavie din cea mai fragedă vârstă⁴¹.

Copiii trebuie învățați că ascultarea și supunerea față de Dumnezeu implică și ascultarea și respectul față de părinți și bunici. Ascultarea nimicește răzvrătirea voinței copiilor față de Dumnezeu și părinți, îi învață să se înfrâneze de la lucruri vătămătoare, după cum subliniază și legislația canonică atunci când vorbește despre necesitatea

³⁸ Constantin Cucos, *op. cit.*, p. 31.

³⁹ Maica Magdalena, *op. cit.*, p. 22.

⁴⁰ Teodor M. Popescu, *Biserica și cultura*, Ed. I.B.M.O.R., București, 1996, p. 115.

⁴¹ Maica Magdalena, *op. cit.*, p. 136.

de a asculta de cei față de care suntem datori, indiferent în ce raport ne-am afla față de ei (can. 39, 55 apost.; 8, 23 IV ec.; 17 Trulan; 31 Cart.; 13 I-II Const.; 67 Laod.). De această ascultare vor da dovadă și părinții față de bunici și, nu în ultimul rând, față de Dumnezeu, dacă vor ca învățătura lor să nu fie zadarnică, căci copiii imită în profunzime tot ceea ce văd și aud, în prima fază nedeosebind răul de bine⁴². De aceea, Apostolul Pavel ne îndeamnă: *în toate arătați-vă pe voi pildă* (Tit II, 7). Aceste virtuți constituie baza solidă, pilonii care vor susține pentru tot restul vieții adevărurile credinței.

Așadar, mirenii trebuie să participe la îndeplinirea misiunii învățătoarești prin păstrarea, propovăduirea și apărarea dreptei credințe, prin difuzarea lucrărilor misionare, prin susținerea activității clericilor, îndeplinindu-și vocația de fii ai Bisericii, cu atât mai mult cu cât societatea se bucură de prezența acestor misionari și în învățământul public prin acceptarea Religiei ca disciplină de studiu, dar și prin asistența religioasă asigurată în diferite instituții: spitale, armată, penitenciare etc.

Credincioasă tradiției bimilenare, Biserica Răsăriteană se îngrijește de fiii ei fără a se substitui și fără a submina autoritățile civile. Ea a căutat dintotdeauna să conlucreze cu Statul pentru a crea condiții de viață favorabile dezvoltării spirituale și materiale, evitând conflictul dintre cei care sunt pe de o parte fiii ei, iar pe de alta, cetățeni ai Statului.

Slujitorii conștiinței ai Sfintei Biserici, ca urmași ai Sfinților Apostoli (în orice treaptă a preoției), au dat credincioșilor nu numai cinstirea cuvenită unor purtători vii ai credinței celei mântuitoare și unor împreună lucrători cu clerul sau cu preoția pentru dobândirea mântuirii personale și a semenilor lor, ci le-au recunoscut și poziția și importanța pe care o au în viața Bisericii⁴³. Această realitate reiese din actele normative care stau la temelia organizării vieții bisericesti și care statuează drepturile și îndatoririle credincioșilor ca stare aparte în viața Bisericii.

De-a lungul întregii istorii creștine, elementul laic a fost și a rămas o prezență activă nu numai în desfășurarea activității învățătoarești a Bisericii, ci și în chivernisirea și administrarea treburilor ei⁴⁴.

⁴² *Ibidem*, p. 42.

⁴³ Ioan N. Floca, *op. cit.*, p. 251.

⁴⁴ Liviu Stan, *Poziția laicilor...*, pp. 200-203.

De aceea, credincioșii sunt datori să participe la toate acțiunile Bisericii⁴⁵, care vizează latura spirituală și materială a vieții (can. 78 Trulan; 26, 46 Laod.).

În privința așa-zisului drept al laicilor și a membrilor clerului de instituire umană de a predica în Biserică, în cadrul serviciului liturgic o mărturie edificatoare ne oferă activitatea diaconiștelor⁴⁶, care, în Biserica primară, se ocupau cu instruirea persoanelor de sex feminin pentru primirea botezului, vizitarea catehumenelor⁴⁷ etc. Acestora li s-a interzis însă să predice în cadrul Sfintei Liturghii. Așa după cum a precizat foarte clar canonul 70 Trulan, era complet interzis diaconiștelor dreptul de a predica în Biserică. Ca atare, numai clericilor de instituire divină le era îngăduit să exercite acest drept, nu și laicilor sau membrilor clerului de instituire umană, din care făceau parte și diaconiștele.

Tot în cadrul Bisericii primare avem o categorie specială de învățători laici, numiți didascoli⁴⁸, care instruiau mai îndeaproape în cele ale credinței și moralei creștine⁴⁹, fiind purtători ai cunoștinței și ai înțelepciunii. Prin darul și competența lor profesională, acești didascoli harismatici au depășit granițele slujirii convenționale⁵⁰, deoarece *în planul învățăturii* – scria un teolog român – *didascalul harismatic depășește pe episcop și cu competența și cu învățătura*⁵¹, *fiind singurul care are ca funcție determinantă învățătura*⁵². Desigur, nu orice dascăl întru cele ale teologiei sau întru cele ale culturii laice își poate revendica competența și învățătura dascălului harismatic, fiindcă această harismă a fost unică și irepetabilă. Ea a fost un dar de la Dumnezeu pentru epoca în care lumea păgână trebuia să fie înzestrată cu învățătura creștină. De fapt, primii didascoli harismatici au fost înșiși Apostolii, care au primit de la Dumnezeu darul

⁴⁵ I. S. Berdnicov, *Curs de Drept Bisericesc*, trad. de Silvestru Bălănescu, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1892, pp. 102-103.

⁴⁶ Constantin Rus, *Instituția diaconiștelor în Biserica Ortodoxă și posibilitatea restaurării ei*, în *Teologia*, Arad, II (1998), nr. 1-2, pp. 38-41.

⁴⁷ Vasile Axinia, *op. cit.*, p. 734.

⁴⁸ Pentru mai multe detalii privind activitatea didascalilor, a se vedea Teodor M. Popescu, *Primii didascoli creștini*, în *S.T.*, III (1932), nr. 2, pp. 140-211.

⁴⁹ E. Jacquier, *La doctrine des douze Apôtres et ses enseignements (thèse)*, Lyon et Paris, 1891, p. 378.

⁵⁰ Vasile Gordon, *Introducere în Catehetica Ortodoxă*, Ed. „Sophia”, București, 2004, p. 105.

⁵¹ Teodor M. Popescu, *op. cit.*, p. 138.

⁵² *Ibidem*, p. 87.

de a înțelege și explicita revelația dumnezeiască. În același duh au lucrat și didascalii Școlilor Catehetice din Biserica veche, care au teologhisiat nu atât prin cunoștințele lor religioase sau profane, cât prin darul primit de la Dumnezeu.

În cadrul mănăstirilor, un rol deosebit în activitatea învățătoarească au avut-o monahiile, care se ocupau de îndrumarea minorelor lipsite de adăpost⁵³, mai ales după înființarea așezămintelor sociale de către Sfântul Vasile cel Mare. Această activitate este desfășurată și astăzi în cadrul așezămintelor sociale de pe lângă mănăstiri, care nu sunt locuri închise, fiindcă ostenitorii lor nu se nevoiesc doar pentru membrii comunității.

Un alt mare părinte al Bisericii, organizator al vieții monahale, Sfântul Teodor Studitul, considera că munca monahilor trebuie să aibă în vedere ușurarea suferinței săracilor⁵⁴, între care un loc aparte îl ocupă întunericul neștiinței pe care călugării se străduiesc să-l risipească prin activitățile didactice pe care le desfășoară în folosul celor nevoiași, care nu au posibilitatea de a se instrui cu propriile resurse materiale. De altfel, în mănăstirea sa, Sfântul Teodor organizase o școală pentru cei care urmau a deveni monahi la Studion, unde învățau între altele Sfintele Scripturi și scrierile Sfinților Părinți⁵⁵, un accent deosebit acordându-se formării tinerilor învățăcei, mai ales după exemplul propriu oferit de dascăl⁵⁶.

Așadar, putem conchide că atât legislația canonică, cât și realitatea vieții Bisericii, ne atestă că activitatea învățătoarească a Bisericii a fost înfăptuită de către toți membrii ei, clerici, laici și monahi.

Un teolog din diaspora preciza că *propovăduirea evanghelică a Împărăției lui Dumnezeu este modul esențial de prezență, de comuniune a lui Dumnezeu cu oamenii, în Iisus Hristos, prin puterea Dubului Sfânt. Exigențele Împărăției lui Dumnezeu sunt aceleași cu exigențele Dubului Sfânt în Biserică. Propovăduirea Împărăției lui Dumnezeu de către Iisus își va găsi ecoul la Sfântul Apostol Pavel: Împărăția lui Dumnezeu nu este mâncare și băutură, ci dreptate și pace și bucurie în Dubul Sfânt (Romani XIV, 17). Poarta de intrare în această împărăție este pocăința. Descoperirea plenară a Împărăției în Hristos este inaugurată în iconomia Dubului Sfânt,*

⁵³ Vasile Axinia, *op. cit.*, p. 735.

⁵⁴ Mihail Voicescu, *Locul și importanța monahismului în viața Bisericii după Sfântul Teodor Studitul*, în *S.T.*, XXXVI (1984), nr. 5-6, pp. 36-361.

⁵⁵ A.A. Vassiliev, *Histoire de l'Empire Byzantin*, Paris, 1932, p. 388.

⁵⁶ Paul Lemerle, *Le premier humanisme byzantin*, Paris, 1971, p. 104.

*iar Biserica este locul în care noi devenim moștenitori ai Împărăției și fii adoptivi ai Tatălui*⁵⁷.

Instaurarea Împărăției lui Dumnezeu în sufletele fiecăruia dintre creștini este, așadar, o activitate solidară, la care sunt chemați să participe toți⁵⁸, fiecare după puterea, capacitatea și rolul lui: unii în virtutea puterii harice primită la Hirotonie (clericii), alții cu înțelepciunea, alții cu propovăduirea prin exemplul vieții (mirenii) etc.

Este de altfel nefiresc să ignorăm rolul laicilor în propovăduirea dreptei credințe⁵⁹, atâta timp cât Părinții Bisericii au stabilit și pentru aceștia diferite forme de propovăduire: catehumenatul (can. 26 Laod.), învățarea dreptei credințe în familie (can. 70 Trulan) etc. Fiecare dintre cei care învățau în diferite forme și locuri sunt însă obligați să păstreze buna rânduială (can. 64 Trulan), să nu-și aroge drepturile și obligațiile altora și *să nu treacă hotarele cele ce și sunt puse sau predania de Dumnezeu purtătorilor Părinți* (can. 19 Trulan), iar în cazul în care vor să se dedice activității de răspândire a cuvântului Evangheliei în diverse forme, se recomandă ca aceștia să

⁵⁷ Boris Bobrinskoy, *Taina Bisericii*, trad. de Vasile Manea, Ed. Patmos, Cluj-Napoca, 2002, p. 84.

⁵⁸ Vezi, Ilie I. Ivan, *Cine trebuie să predice în Biserică*, în *M.O.*, XXXVII (1985), nr. 7-8, pp. 526-543.

⁵⁹ În misiunea lui pastorală, preotul poate fi ajutat foarte mult de asociațiile de laici, al căror număr este astăzi în creștere constantă. Spre exemplu, în Mitropolia Moldovei există astăzi asociații de tineret, o asociație a femeilor ortodoxe, o asociație a medicilor și farmaciștilor ortodocși. Funcționează de asemenea Frății ortodoxe, asociații care se ocupă de familiile destrămate. Acolo unde ele sunt bine înrădăcinate în viața Bisericii, toate aceste organizații aduc o mare contribuție la propovăduirea dreptei credințe și ajută considerabil preoții și episcopii. De asemenea, se impune astăzi să lucrăm tot mai mult cu tineretul laic. Asociațiile studenților și elevilor ortodocși sunt dinamice și desfășoară o activitate foarte intensă pentru înprospătarea vieții duhovnicești în rândul celor cu care intră în dialog. Credem că tinerii trebuie să fie ascultați, apropiați și încurajați, astfel încât să participe într-o manieră activă și periodică la viața Bisericii. O asociație ortodoxă care contribuie foarte mult la propovăduirea dreptei credințe este A.S.C.O.R.-ul. Aceasta este o asociație în care, cu precădere, creștinii mireni doresc să înnoiască viața creștină prin spiritualitate, prin rugăciune și prin citirea Sfintei Scripturi și a scrierilor duhovnicești. Ea poate aduce o contribuție importantă la trezvia sufletească, la întărirea vieții de familie, la combaterea sectelor și respingerea prozelitismului sectar. De asemenea, se impune astăzi întemeierea unor centre culturale sau academii pentru laici. Tot la Iași se lucrează acum, la crearea unui centru cultural-pastoral pentru promovarea dialogului dintre credință și cultură, între laicat și cler și unde se va asocia în mod armonios rugăciunea și reflexia teologică.

aibă aprobarea episcopului (can. 26 Laod.)⁶⁰, fapt pe care îl vedem și astăzi în cazul tuturor dascălilor care, pentru a se angaja la o astfel de activitate, trebuie să obțină binecuvântarea episcopului locului, indiferent dacă este vorba despre învățământul preuniversitar sau cel universitar teologic.

Părintele Alexander Schmemmann sublinia că adevăratul principiu ierarhic, pe care este organizată Biserica, *nu este putere pură, ci o grijă adânc spirituală și pastorală față de Biserica văzută ca familie, ca simplitate a vieții și manifestare a darurilor spirituale. Preotul nu numai că nu trebuie să se teamă de sinodalitate, ci trebuie să fie încurajat de acest concept-stare normală de fapt, să o caute, trebuie să ajute fiecare membru al Bisericii să-și descopere darul și vocația în cadrul Trupului Bisericii. Asta ar însemna un proces lent de educație laică, care să producă depășirea de către laici a atitudinilor lor defensive. Acest lucru se va întâmpla doar atunci când laicii își vor da seama că preotul are nevoie cu adevărat de ei, că nu are nevoie de voturile lor, ci de talentele, de sfaturile, de participarea lor reală la viața Bisericii*⁶¹. De aceea, putem spune că, prin participarea laicilor la activitatea învățătorească a Bisericii, aceștia își descoperă de fapt vocația lor originară, și anume, aceea de a fi *neam ales și preoție sfântă*, fără de care nu există nici comuniune și nici sinodalitate în Biserica lui Hristos.

Din cele de mai sus, s-a putut constata atât rolul și locul pe care îl au mireni în Biserică, cât și modul în care aceștia pot contribui la transmiterea, păstrarea și dezvoltarea nealterată a dreptei credințe. Totodată, s-a putut reține că noțiunea de predică liturgică nu trebuie identificată cu noțiunea de propovăduire sau de învățare a dreptei credințe, în Biserică sau în afara ei, așa cum din nefericire se mai constată în literatura de specialitate românească, unde noțiunea de predică liturgică este încă înțeleasă doar cu sensul de propovăduire a învățăturii creștine.

S-a putut înțelege, de asemenea, că laicii credincioși sunt împreună păzitori cu clericii ai tezaurului de credință, iar cei cu pregătire necesară (teologii) pot să participe cu succes la diferite activități pastoral-misionare, cum ar fi: predicarea în cadrul cultului; predarea religiei în școli; conferințe organizate de asociații de tineri

⁶⁰ Ioan N. Floca, *op. cit.*, vol. II, p. 23.

⁶¹ Alexander Schmemmann, *Biserică, lume, misiune*, trad. de Maria Vinteler, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2006, p. 245.

ortodocși; școli duminicale; discuții duhovnicești⁶² etc., subliniindu-se astfel rolul important al unei trăiri creștine autentice, care va amplifica mesajul transmis la amvon, la catedră și în familie.

Așadar, propovăduirea dreptei credințe revine tuturor membrilor Bisericii – clerici, credincioși și monahi – care, în mod particular sau în cadrul activităților publice, pot da mărturie despre credința pe care o împărtășesc, pot contribui la afirmarea și apărarea acesteia și, acolo unde este cazul, la revenirea celor rătăciți din staulul Ortodoxiei, în matca credinței Bisericii primului mileniu. Firește, propovăduirea dreptei credințe nu se poate realiza în mod deplin fără cunoașterea și aplicarea doctrinei dogmatice și canonice în viața de zi cu zi a membrilor Bisericii.

⁶² Conversațiile pe teme duhovnicești sunt foarte importante, deoarece cărțile nu sunt suficiente pentru a da mărturie de credința întrupată în persoana umană. Chiar și un teolog experimentat poate învăța ascultând un text citit de o altă persoană, fiindcă, adesea, simplul fapt de a auzi textul rostit de altcineva produce un efect diferit celui provocat de propria lectură.

**The lay believers and their role
in the promotion and teaching of the right faith**

Rev. Lect. Dr. Dumitru-Dănuț POPOVICI

The author of this theological research, Rev. Lect. Dr. Dumitru Dănuț Popovici, presents the importance of lay people in the Church and the simphony between clergy and layty in the body of Christ, that is the Church. The complementary role in the mission of the Church of clergy and lay people leads to a better fulfillment of her vocation of salvation for the people.